

SERÜVENİ KAPSAMINDA IŞIK VE GÖLGEYE DAİR GÜNÜMÜZ SANATINDA ÖZNELLEŞMİŞ NESNELER VE ÖTESİ

Can KÜÇÜKTEPEPINAR

Doç. Can KÜÇÜKTEPEPINAR, Mersin Üniversitesi cank@mersin.edu.tr G.S.F Heykel Bölümü Öğretim Üyesi

Küçüktepepinar, Can. "Serüveni Kapsamında Işık ve Gölgeye Dair Günümüz Sanatında Öznelmiş Nesnelere ve Ötesi". idil, 108 (2023 Ağustos): s. 1123-1138. doi: 10.7816/idil-12-108-06

ÖZ

Işığın yayılım, yansıma ve kırılması tarihsel boyutu ile insanlık serüveni içerisinde bilimsel- sanatsal teorik ve pratik bir biçimde irdelenmiştir. Özne insanın/sanatçının duyulur algılar yoluyla yaşamsal deneyimlerinin içsel ve düşünsel gerçeklikleri ve bunun sonucu ışık ve gölgeye dair oluşturulmuş, öncü sanatsal yapıtlar, yirminci yüzyıldan günümüz dünyasına kadar, iç ve dış mekân olgusu kapsamında özne olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda ruhsal, duygusal- duygusal, toplumsal, kültürel ve sosyolojik yönleriyle irdelenerek, bireysel bilincin özelliklerinde ışık ve gölgeye dair sanatsal bir yapıtın oluşumuna açıklık getirilmeye çalışılmış, mekânsal bir yapı olarak da değerlendirilebilen özne insanın içsel dünyasının gerçekliklerinde, ışık ve gölge olgusuna yönelik metaforik olarak çözümlenmeler, değerlendirmeler de yapılmıştır. Öyleyse denilebilir ki nesnel gerçeklik ve olgular kapsamında güneş ışığı/ışık olmadan gölgenin olamayacağı dahası özne insan yaşamına dair renklerin oluşmayacağı, bilimsel ve sanatsal araştırma ve gelişmelerin olamayacağı da açıktır. Bu makalede farklı bakış açıları kapsamında, yaşama kaynaklık ettiği de söylenebilen Güneş ışığının önemine, diğer ışık kaynaklarının ve gölgenin ne olduğuna ve oluşumuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güneş, ışık, gölge, sanat, mekân, algı, metafor

Makale Bilgisi:

Geliş: 9 Mayıs 2023

Düzeltilme: 29 Temmuz 2023

Kabul: 1 Ağustos 2023

Giriş

Işık, hemen hemen tüm canlıların yaşam kaynağı ve enerjisidir. Bilindiği üzere canlıların, yapıtaşlarının temeli için gerekli olan ısı ve ışık kaynağının Güneş olduğunu söylemek mümkündür. Güneş yaşama kaynaklık eder. Dolayısıyla yeryüzü yaşam döngüsü içerisinde bitkilerin fotosentez yapabilmesi için güneş ışığına ihtiyaç duyar ve bu yolla güneş enerjisini kimyasal enerjiye dönüştürür. Günler, aylar, yıllar ve mevsimler güneşin varlığı yoluyla meydana gelir. Aynı zamanda ışık; evrendeki ve çevremizdeki algılar yoluyla nesnel gerçekliklerden bilgi alabilmemizi sağlayan ana kaynaktır. Öyle ki Platon'un [Devlet] diyalogu [(mağara alegorisinde)] belirtildiği üzere; yaşamlarını bir mağarada sürdüren ve arkalarında yanan ateş karşısında mağara iç duvarlarındaki kendi gölgelerinden başka bir şeyi gerçeklik olarak tanımayan ve farkında olmayan bir insanın, yaşadığı mağaradan çıktığı zaman görerek algılayacağı;

..... ilk şeyler gölgeler olacak. Sonra, insanların ve nesnelere sudaki yansılarını, sonra da kendileri. Daha sonra da gözlerini yukarı kaldırıp, Güneşten önce yıldızları, Ay'ı, gökyüzünü seyredecek... En sonunda da Güneş'i; ama artık sularda, ya da başka şeylerdeki yansılarıyla değil, olduğu yerde olduğu gibi... İşte ancak o zaman anlayabilir ki, mevsimleri, yılları yapan Güneş'tir. Bütün görünen dünyayı Güneş düzenler. Mağarada onun ve arkadaşlarının gördükleri her şeyin asıl kaynağı Güneş'tir (Platon, 2022:233).

Dolayısıyla yaşama kaynaklık eden güneş; görme organı göz' ün de algılamasına temel teşkil ederek, nesnelere ve gerçekliklerin bilgisine, farkındalığına sahip olabilmek mümkün olabilecektir. Öyle ki, temel olarak "Bilimsel Bilgiye" kaynaklık ettiği gibi "Sanatsal Bilgiye" de kaynaklık ettiği söylenebilir. Tarihsel süreç içerisinde ışığın doğası ve özellikleri insan için, her zaman araştırma, inceleme ve merak konusu olmuştur. Güneş başta olmak üzere tüm ışık ve ışık kaynaklarının 'gölgeye' ve 'görmeye' de kaynaklık ettiği düşünülürse, insan algılarının ve bunlardan en önemlisi "göz" yoluyla görmenin/algılamının gerçekleşebilmesi için ışığın doğası ve yayılımının optik olarak disiplinler arası bir yapıda incelenmesini gerekliliktir. Genel olarak belirtilmesi gerekirse zaman süreci içerisinde;

Yunanlılar, ışığın bir ışık kaynağından yayılan ve sonra gözlemcinin gözüne çarparak görüntünün algılanmasını sağlayan küçük parçacıklardan (taneciklerden) oluştuğuna inanırdı. Newton, bu tanecik teorisini, ışığın yansımalarını kırılmasını(bükülmesini) açıklamak için kullandı. 1648'de Newton'un çağdaşlarından Hollanda'lı bilim adamı Christian Huygens, ışığın pek çok özelliğini, onun dalga karakterinde olduğunu önererek açıklayabilmekteydi. 1865'te Maxwell, elektromanyetik dalgaların ışık hızıyla ilerlediğini... gösteren mükemmel bir teori gerçekleştirdi. O zamana kadar ışığın dalga teorisi, pekişmiş bir ilke gibi görünüyordu. Fakat yirminci yüzyıl başlarında Max Planc, sıcak cisimlerde yayılan ışınımı açıklamak için ışığın tanecik teorisine geri döndü. Einstein tanecik teorisini, üzerine ışık düşen bir metalin elektrotları nasıl yaydığını açıklamak için kullandı. Bugün bilim adamları, ışığı ikili bir doğaya sahipmiş gibi görmektedirler. Işık bazen bir parçacık gibi, bazen de dalga gibi davranır (Serway. Beichner, 2011:1105).

Bilindiği üzere ışığın yayılımı, tarihsel süreç içerisinde felsefeciler, matematikçiler, gökbilimciler ve sanatçılar tarafından, ışık-görme ilişkilerine (optik) ve renklerin oluşumuna dair Antik dönemde; Platon'dan Aristo'ya, Eukleides'ten Ptolemaios'a, Doğu dünyasında ise yansıma ve kırılma aracılığı ile görme üzerine araştırma yapan Farabi'den İbn Rüşd'e, İbn El Heysem'den, Farisi'ye, batı dünyası Orta Çağ'ında ise özellikle bir bilim-sanat adamı Leonardo da Vinci ve Kepler'in yoğun ve önemli araştırmaları ve çalışmaları olduğu bilinmektedir. Modern dönemlerde ise ışığın kırılma yasalarıyla ilgili yapmış olduğu çalışmalarıyla ışığın yayılımı gökkuşağının ve renklerin oluşumu üzerine bilimsel olarak yapmış olduğu çalışmaları ile Descartes, diğer yandan özellikle; W.R Snell'in, ışığın dalga modeli kapsamında araştırmaları, kırınım ve girişimin keşfi üzerine yapmış olduğu çalışmaları ve "inanılanın aksine renk nesnelere bulunmaz, aksine ışığın yapısal değişimidir" (Topdemir, 2019:242) düşüncesini öne süren Francesco Maria Grimaldi, Işığın Küresel yayılımı/titreşimli yayılımı üzerine araştırma ve çalışmalarıyla Christian Huygens, ışığın parçacık modeli üzerine yapmış olduğu çalışmalar ve de prizma deneyleri ile Işığı renklerine ayırtırmayı başarmış olan Isaac Newton; renklerin bütününe beyaz ışık olduğunu yani tüm renklerin beyaz ışığın ayrışımından oluştuğunu belirtmiştir. Newton'un ışık ışınları ile ilgili

olarak belirttiği üzere, "Işık ışınlarının dereceleri farklıdır. Belirli bir kırılabilirlik derecesi belirli bir renge aittir." Renklerin türü ve ona uygun kırılma bilirlilik derecesi kırılma veya yansıma yoluyla değişmez" (Topdemir, 2019:256). Dolayısıyla Newton'un ışığın parçacık kuramına/modeline göre elde etmiş olduğu sonuçlar;

1. Işık, ışıklı nesnelere çıkan ince parçacıklardan oluşan bir akıştır.
2. Işık parçacıkları tamamen olağan mekanik ilkelere bağlıdır.
3. Işık ışınları bütünüyle doğrusal çizgilerde yayılır.
4. Işık parçacıkları katı nesnelere karşılaştıklarında, bükülmelere uğrar.
5. Güneş ışığı ya da beyaz ışık bütün renklerin bileşimidir.
6. Renkler ışığın doğasında bulunmaktadır, prizmanın oluşturduğu bir şey değildir. (Topdemir, 2019:260).

Dahası Newton, güneş ışığı prizmadan geçirdiğinde yedi farklı temel renge ayrıldığını gözlemlemiştir. Daha sonra prizmadan geçen her bir farklı temel/ana renk ayrı ayrı prizmadan geçirdiğinde herhangi bir değişiklik olmadan kırıldığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, renklerin prizma tarafından üretilmediğini, bu renklerin bileşiminin güneş ışığının kendinde var olanın temel yapısından oluştuğunu deneylemiştir. "Renk..., ışığın gözün retinasına değişik biçimde ulaşması ile ortaya çıkan bir algılamadır. Bu algılama, ışığın maddeler üzerine çarpması ve kısmen soğurulup kısmen yansması nedeniyle çeşitlilik gösterir ki bunlar renk tonu veya renk olarak adlandırılır" (Wikipedia,2023). Öyle ki beyaz renkli güneş ışığı [(tüm renklerin bileşkesi olan)], dış dünyada; gökyüzünde meydana gelebilen gökkuşağının/renk tayfının oluşumuna kaynaklık ettiği ve tüm dalga boylarının yani renklerin birleşimi ile oluştuğu bilinen bir gerçekliktir. Işık prizmadan geçtikten sonra kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi ve mor temel renklerine ayrılır. Öyle ki beyaz bu renk tayflarının bileşkesidir. Siyah ise hiçbir rengin olmadığı durumdur.

Thomas Young ise, Newton'dan sonra ışığın yayılımını dalga kuramıyla geliştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Grimaldi'nin ortaya attığı ve üzerinde çalışmış olduğu [girişimin]'den yola çıkarak, "Işığın Girişim Yasası" ;

Durgun bir göl yüzeyinde oluşturulmuş ve sabit hızla dar bir aralıktan gölün çevresine doğru ilerleyen eş dalgalar dizisi düşünelim. Aynı şekilde bu dalgalarla aynı hıza sahip ikinci bir dalga dizisi söz konusu kanala girmiş olsun. Bu iki dalga dizisinin birbirlerini yok etmeleri söz konusu olmayacak, aksine yarattıkları etkiler birleşecektir. Başka bir deyişle, kanala giriş sırasında birinci dalga dizisinin tepeleri ikincinin tepeleriyle çakışırsa birbirini güçlendireceklerinden, hep birlikte daha yüksek tepeleri olan dalga dizisi oluşturacaklardır. Buna karşın, birinin tepeleri diğerinin çukurlarıyla çakışırsa tepeler çukurları bütünüyle dolduracağından, dalgalanma ortadan kalkacak ve su durgunlaşacaktır. Buradan hareketle iki ışık dalgasının aynı biçimde birbirleriyle girişimleri durumunda benzer sonuçlara yol açacaklarını ileri sürüyor ve bu durumu *ışığın girişim yasa*sı olarak adlandırıyorum (Topdemir, 2019:271).

Diğer taraftan Fresnel, ışığın dalga modeli teorisi kapsamında "polarize ışık"; üzerine önemli çalışmalarda bulunmuştur. Öyle ki Fresnel'e göre;

Işık enine bir dalgadır: dalga S şeklindedir ve S'nin eğrileri gittiği yöne dik açıdadır. Esasen, dalga ileri doğru hareket ederken yukarı ve aşağı titreşir. Ancak 'yukarı' ve 'aşağı' sabit yönler değildir. Titreşimler dikey, yatay veya aradaki herhangi bir açıda olabilir. Aslında, örneğin güneş ışığını oluşturan dalgalar tüm açılara eşit olarak dağılmıştır. Ancak polarize ışık, titreşimleri yalnızca bir açıda olan dalgalardan oluşur (Rigby, 2021).

Işık üzerine Maxwell'in Elektromanyetik ve antik dünyadan bu yana tüm bilim ve sanat dünyasının ilgi ve araştırma konusu yaptığı uzay boşluğunu doldurduğu ileri sürülen, duyu yoluyla algılanması mümkün olmayan "esir" madde üzerine yoğun çalışma ve araştırmaları; bu kapsamda ışığın esir madde içerisindeki hareketleri üzerine araştırma, düşünce ve değerlendirmelerin yoğunluğundan söz etmek mümkündür. Dolayısıyla "elektromanyetik" dalga kavramını geliştiren ve ışığın da bir elektromanyetik dalga olduğunu ispatlayan Maxwell, alan denklemlerini, Faraday'ın elektrik ve manyetik kuvvet çizgileri gözlemlerine dayandırıyor. Bu alan denklemleri, daha sonra Einstein'ın geliştirdiği özel görelilik kuramına temel oluşturmuş ve kuantum kuramının geliştirilmesinin yolunu açmıştır. Maxwell'in esir madde anlayışı içerisindeki elektromanyetik alan ve dalga kuramının dan sonra Michelson ve Moreley gerçekleştirmiş oldukları ve sonradan "Morley Deneyi" olarak bilinecek olan deneyleriyle ışığın bir başka özelliğini ortaya çıkardılar. Topdemir (2019:304)'de belirtildiği üzere "Işık dalgalarını iletmediği düşünülen esir maddesinin olmadığı" kanıtlamışlardır.

Diğer taraftan Einstein tarafından, ışığın¹ parçacıklı/tanecikli bir yapıya sahip olduğu fotonlardan, fotonların ise enerji; temel ışık parçacıkları olduğu değerlendirmeleri Kuantum (Parçacık) ve Görelilik, kuramına üzerine çalışmalarında ileri sürdüğü varsayımları [(Özel Görelilik Teorisi)] ile de;

1- Işık hızı evrende mümkün olan en büyük hızdır ve bütün gözlemciler hareketlerinden bağımsız olarak ışığın hızını aynı ölçerler. Einstein bu ifadeyi görelilik prensibi olarak şu şekilde ifade etmiştir: Bütün temel fizik kanunları ivmelenmeyen gözlemciler için aynıdır.

2- Evrende bütün hızların ona göre ölçülebileceği sabit bir referans noktası yoktur. Başka bir deyişle evrende neyin hareket edip neyin durduğunu söylemenin herhangi bir yolu bulunmamaktadır. Sadece cisimlerin birbirlerine göre görelî hızlarından bahsedilebilir.

3- Uzay ve zaman birbirlerinden bağımsız olarak ele alınamaz. İkisi uzay-zaman adındaki tek bir yapıdır. Ayrıca evrensel bir zaman kavramından da bahsetmemiz mümkün değildir. Gözlemcilerin birbirlerine göre görelî hızlarına bağlı olarak zamanın akış hızı değişir (Demirel-Himmet, 2023).

Bilgileri verilmektedir. Öte yandan renklerin oluşabilmesi ve göz ile algılanabilmesi için ışık kaynağına ihtiyaç olduğu, beyaz olan rengin ise renklerin tüm bileşkesi olduğu bilinen bilimsel bir gerçekliktir. Bilindiği üzere, belirli bir kaynaktan yayılan ışığın nesnelere, üzerinde oluşturduğu açık, orta ve koyu renk tonlarından oluşan değerler ışık ve gölgedir. Öyle ki Gombrich'e göre sanatta gölge ve çeşitleri:

Üç dereceye ayrılır; gölge, yarı gölge ve düşen gölge. Gölge (ombra) ile kastedilen cismin kendi üzerinde oluşturduğu gölgedir; örneğin bir tarafından ışık vuran bir küre giderek yarı aydınlık ve yarı karanlık hale gelir ve bu karanlık kısma gölge denir (penumbra). Düşen gölge (sbattimento) ise tasvir edilen objenin yuvarlaklığına göre bu geçiş azar azar gerçekleşir. Yarı gölge (mezz'ombra), aydınlık ve gölge arasındaki birinden ötekine geçilen bölgeye denir; dediğimiz gibi objenin yuvarlaklığına göre bu geçiş azar azar gerçekleşir. Düşen gölge (sbattimento) ise tasvir edilen objenin yerde veya herhangi bir yerde oluşturduğu gölgedir..." (Gombrich, 2020:7)

Belirli bir kaynaktan yayılan ışık, herhangi bir nesnenin yayılma açısına uygun olarak yakın yüzeylerine daha yoğun ışık alacağından açık; ışık kaynağına uzak ve nesnelere arkada kalan yüzeyleri ise daha az ışık alacağından daha koyu görünürler. Nesnenin gölgesi ise zeminde sert koyu görünür; öyle ki nesnelere zemin üzerinde böylesine bir açıklık ve koyuluk ilişkisini oluşturacağı açıktır.

İki tür ışık kaynağı vardır: "Doğal ışık kaynakları" ve "Yapay ışık kaynakları". En önemli doğal ışık kaynağı "Güneştir"; yeryüzünde ekolojik yaşamsal döngünün kaynağını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Ay'da

doğal ışık kaynağıdır fakat güneşten aldığı ışığı yansıtmaktadır. Özsel olarak kendinden ışık yayamaz fakat kendisine gelen ışınları yansıtır.

Bilindiği üzere uzay boşluğunda Ay, Dünya/Yeryüzü etrafında her bir tam dönüşünü otuz günde tamamlar ve bu esnada Ay, Güneş ile Dünya/Yeryüzü arasında bir dizilimin gerçekleştiği zaman sürecince Güneş ışınlarının yayılımını bir miktar veya tamamen engelleyebilir ve kapatabilir: Dünya'nın belli bölgelerinde Güneş ışınlarını engelleyecektir ve Ayın Dünya'dan her zaman görünen aydınlık yüzü kararacak, açık/yarı ve koyu/tam gölgeler meydana gelecektir. Dolayısıyla Güneş tutulması gerçekleşmiş olacaktır. Diğer taraftan Ay tutulması (ise; Dünya/yeryüzü, Ay ile Güneş arasında kalması durumunda, Dünya'nın gölgesi Ay'ın üzerine düşecek ve böylesine bir durumun birkaç saatlik bir zamansal süreç kapsamında gerçekleşmesi mümkün olabilecektir. Bu durumda [(Güneş)] doğal ışık/Isı kaynağı olarak ışığın ve gölgenin olduğu gibi yaşamın ve yaşamsal gerçekliğin kaynağının kendisi olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Diğer taraftan "Yapay ışık kaynakları" ise; doğal olmayan ve üretilmiş mum ışığı, led/fener/floresan ışığı, elektrik ışıkları ve diğer yapay olarak üretilmiş kaynaklardır. Işık-gölge, açık-koyu kontrastları /Zıtlıklar ve ara değerleri sanatta ve nesnel gerçekliğe ait yüzeyler üzerinde hacim algısını/etkisini belirginleştirmeye yarar. Dolayısıyla bunlardan yararlanılarak yapılan çalışma objenin hacmini, objeler arasındaki uzaklığı ve diğer özelliklerin mükemmel bir şekilde algılanmasını sağlar. Kullanılan malzeme ve teknikler sanatta ışık-gölge değerlerini ortaya çıkarır.

Bulgular

Heykel sanatında ise sanatçı doğal ve yapay ışığın heykel/eser/nesne üzerindeki etkisini düşünerek, girintileri, çıkıntılarını, mesafeleri ve bunlar arasındaki tüm ilişkileri öznel olan iç dünyasında planlar/kurgular. Dolayısıyla eser üzerine yansıyan ışığın şiddeti, izleyenler üzerinde farklı algısal etkiler yaratır. Görme olayını gerçekleştiren gözün yapısı ve görmeyi nasıl gerçekleştirdiğinin geometrik olarak açıklamalarının yapıldığı optik, aynı zamanda görme eyleminin nasıl gerçekleştiğini açıklar. Tarihsel süreç içerisinde "görmenin nasıl oluştuğunun yasalarını araştıran bir bilim olarak kabul edilen optik, zamanla giderek bugünkü anlamına kavuşmuş ve görmeyi yanı sıra ışık ve renk konularını da ilgi alanı içine katarak bütünüyle matematiksel bir bilim dalı haline gelmeyi başarmıştır" (Topdemir 2019:1). Yanı sıra görmeyi sağlayan algı organlarından göz ve gözün yapısı, diğer yandan ortaya çıkması perspektif üzerine çalışmalar/araştırmalar günümüz dünyasına gelinceye kadar bilgi temelinde bilimsel alanlarda olduğu gibi sanatsal alanlarda derinlemesine gelişme ve ilerlemeler göstermiştir. Algıda ve algısal expressive/dışavurumsal tasarımlarda, ışık kontrastları/zıtlıkları, değişik boyutların oluşumuna olanak sağlar. Denilebilir ki, ışığın yoğunluğu arttıkça ve ışığın geliş açısı nesnenin bulunduğu duruma göre farklılık gösterir, açı daraldıkça gölgelerde koyulaşır. Dolayısıyla ışık kaynağından gelen direkt ışık kullanılır. Işık ve gölge yoğunlaşması sonucu meydana gelen koyuluk ve açıklık farklılıkları nesnenin/sanatsal nesnelere ile izleyici üzerinde farklı görsel algıların oluşumunu sağlar. Işık ve gölge farkı, aynı zamanda iç/dış mekâna ait yüzeyler üzerinde oluşan dış çizgilerin/konturların görsel olarak algılanmasını sağlar. İç mekâna veya dış mekâna yönelik olarak doğal veya yapay olsun, ışık kaynağının yüksekliği, açısı/yönü, doğrultusu, şiddeti ve bunun sonucunda oluşan gölgelerin niteliği mekânsal tasarımlarda önemli algısal bir etkiye sahiptir. Çünkü yüzeylerin veya nesnelere biçiminin belirlenebilecek ışık altında ve oluşan gölgeler ile bütünsellik, izleyiciler tarafından algılanmasında belirleyici etkiye sahip olduğu düşünülebilir. Herhangi bir mekânda, yüzeyi veya nesneyi/cismi aydınlatan ışık kaynağının yönü, farklılaştırıldığında yüzey veya nesne/cisim üzerindeki sadece aydınlık alan değil gölgenin de yönünde değişiklik gerçekleşebileceği söylenebilir. Gölge ve ışık almış aydınlık yüzeyler arasındaki ilişki zaman ve mekânda (iç-dış) değişebilmekte/değiştirilebilmekte ve böylece algıda/algılamada farklılıkların/çeşitliliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İzleyici tarafından algılanan mekân objektif değil artık sübjektiftir. Öyle ki özne-insan/izleyici tarafından duyular yoluyla algılanan böylesine mekânlar ve mekân içerisindeki ışık gölge gibi her şey mekânın bütünselliği ile birlikte benlikte öznelenmiştir. Elbette ki mekânın/mekânların boşluk içerisinde birçok bağlantılardan oluşabileceği kaçınılmazdır. Mekânın oluşması, kültürel, çevresel birçok, özelliklerin bileşiminden oluştuğu açıktır. Dolayısıyla,

Mekân; Sınırlandırılmış ve bir amaca yönelik, fiziksel olarak birçok bağlantısı olan boşluktur. Mekân kendisine kültürel ve bölgesel içerik taşıyan bir anlam yüklendiğinde, "yer" (place) haline gelir, yer fiziksel mekânın kültürel ve insani karakterlerini de içermektedir. Her "yer" çevresel özellikleri etkisiyle tektir. Yer karakterleri, malzeme, biçim, doku renk ve ışık gibi somut özelliklerle birlikte kültürel özellikleri de içine almaktadır.¹⁰³ (Fitoz 2002:35).

Sanatsal tasarımda, ışık ve gölge, tasarımın boyut/hacim kazanmasında, düşüncenin ve yanı sıra eserin algıdaki etkisini belirginleştirmede önemli rol oynar. İç mekânda ve/veya dış mekânda Işık kaynağının konumu, açısı ve yoğunluğu, tasarımda ışık etkisiyle oluşan/oluşturulan gölgelerin etkisini belirler. Aynı zamanda Işık, tasarımda nesnelere üzerine farklı açılarda düştüğünde, farklı yüzeylerinde açık ve koyu tonlarda gölgeler oluşturur. Böylesine gölgeler, tasarımın etkisini artırarak, özne-insan/izleyicide farklı algılama etkisi yaratılmasına olanak sağlar. Tarihsel süreç içerisinde sergi mekânları, zamanın ruhuna, yaşam biçimine, düşünce yapısına göre sürekli olarak farklılık göstermiş ve değişim geçirmiştir. Diğer yandan 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarından itibaren günümüze kadar teknoloji ve toplumsal yaşamda olan yeni gelişmelerin doruğa ulaşması sonucu, özne insan/sanatçılar açık havada ışığın etkisini inceleyen ve araştıran Barbizon'lu [Plein Air] empresyonist den bu yana ışığın, dolayısıyla da gölgenin nesnelere üzerindeki etkilerini araştırdılar ve eserlerinde yansıttılar.

Yirmini yüzyılın başlarında ise, sanatta klasik teknik, yöntem ve malzemeleri yerini yenileri almıştır. Özne insan/sanatçı için yaratım süreci içerisinde kullanılan nesnelere değişime uğramış ve sınırların ötesine geçmiştir. Artık her şey sanatın nesnesi olabilir. Öyle ki Lyotard'ın belirttiği üzere özne insan/sanatçı, "...Yerleri kazarak, yapıları paketleyerek, taşları üst üste koyarak, vücutlarını keserek, sizofreniklerin güncellerini sergileyerek, göz yanılması erek edinmiş heykeller yaratarak bir gülmece (satir) dünyası kurmaya çalışıyorlardı."(Şahiner,2013:7). Sanat elit bir zümrenin anlayış ve yönlendirmelerinden tamamen bağımsız bir boyuta ve yeni bir anlayışa yönelmiştir. Teknoloji ve sanat birbirine paralel bir gelişim göstermektedir. Günümüzde sanatın nesnesinde bilgisayar donanımlı 2D, 3D, 4D programlar uygulamalar, dijital platformlar teknik ve yöntemler yeni düzenlemeler, yeni ve farklı sergi mekânlarının oluşumuna da vesile olmuş, artık sergi mekânları da sınırsız/sonsuz bir hal almıştır. Özne insan/sanatçı için tasarım ve düşünsel/sanatsal uygulama pratikleri içerisinde her mekân kullanılabilir, yeni mekânlar oluşturabilir. Dolayısıyla ışığın, aydınlatmanın serüveni de sanatsal tarihsel süreç içerisinde değişim ve gelişim gösterdiği söylenebilir. Özellikle 20. yüzyıl modern yaşamın başlarından itibaren Marcel Duchamp geleneksel sanat-nesne-mekân anlayışını değiştirecek uygulamalar ile hazır-teknolojik-endüstriyel nesnelere (ve yanı sıra kavramların) sanat dünyasına dahil edilmesiyle başlayan ve eksistansiyalist (varoluşçu) düşüncenin öncü sanatçılarından Alberto Giacometti irili ufaklı ince, uzun, insan bedeninin tamamen orantılarının dışına çıkan, endüstriyel-toplumsal yaşam içerisindeki varlığını ve varoluşunu, insanın yalnızlığını sorgulayan eserlerinin, mekânsal çerçevede(iç-dış), keskin ve irili-ufaklı binlerce dokudan meydana gelen ve böylesine yüzeylere düşen ışık sonucu oluşan gölgelerin ritmi, varlık-yokluk arasında geriye, sanki yok oluşa (annihilation) doğru algı oluşturduğu söylenebilir. Giacometti'nin eserleri/uygulamaları, yüzeylerde ışık kırılmaları ve gölgelerden oluşan bütünselliğin sonucudur.

Öte yandan sanat/sanatsal tasarım ve yerleştirmelerde/düzenlemelerde, teknolojinin gelişimi, yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren ortaya çıkan yarı Op-art, Pop-art, minimalizm vs sanatsal hareketler içerisinde suni/yapay neon, florasan gibi aydınlatmalarda sanatçılar tarafından kullanılmıştır.

Yalım'ın belirttiğine göre; "...doğal ışığın yansımaları, yapay ışığın mimari ve nesnelere yorumlanması, ışığın geçirgenliği, dağılması ve yarattığı hacim duygusu gibi pek çok özellik, bu dönemin işlerinde başlıca rolü oynadı..."(2017).Dolayısıyla 20. Yüzyılın ikinci yarısından günümüze değin, James Turrell, "ışığın kendisini salt bir nesne olarak manipüle eden, kalıplara sokan ona form ve duygu yükleyen"(Yalım, 2017) bir sanatçı olmuştur. Doğal ve suni ışığı, iç ve dış mekânı, düzenlemelerinde/yerleştirmelerinde etkileyici olarak birleştirmeyi başarmıştır.Turrell; "

ışığın kendisini salt bir nesne olarak manipüle eden, kalıplara sokan, ona form ve duygu yükleyen işleri izleyicisine sunmuştur. Bu işler, izleyici üzerinde oryantasyon duygusunu yer yer zedeler, algıları karıştırabilir ama mekân ve form alanında her zaman etkileyici ve aydınlatıcı bir değere sahiptir. (Yalım, 2017).

yorumunu yapmaktadır.

Aynı zamanda özne/insan/izleyici bedeni de bir mekân değil midir? Dolayısıyla kendi dış-sal ve iç-sal, mekânsal yapısıyla birlikte özne/insan/izleyici" sanat eserinin oluşturduğu alan üzerinde buluşup etkileşime girerler ve bunun sonucunda anlam oluşur." (Güngörmüş,2022:29).

Görsel-1 Turrell J. "Aten Reign" [(Aten Hükümrânlığı)], 2013

Işık ve renk ilişkisi üzerine araştırmalar yapan James Turrell, doğal (gün ışığı) ve yapay ışığı (led, florasan ve benzeri suni teknolojik aydınlatma unsurlarını) mercekleri ve mekânları kullanarak birçok sanatsal yerleştirme/düzenleme gerçekleştirmiştir. Böylesine önemli çalışmalarından birisi olan, 2013 yılında mimarisini F.L.Wright'ın yaptığı Salomon R. Guggenheim müzesinde, sergide gerçekleştirmiş olduğu "Aten Reign" [(Aten Hükümrânlığı)] isimli [Skyspace] installation/yerleştirmesiyle müzeyi kendi öz kimliğinin dışında sanatsal bir mekan olarak kullanmıştır (Görsel-1). Turrell, sarmal bir yapıyla gökyüzüne doğru genişleyerek yükselen mimari yapıyı/müzeyi, camkânlı kubbesinden, yukarıdan aşağıya gün ışığı alan, mekân içi bütünlüğüne led, florasan gibi suni/teknolojik renkli ve değişebilen ışık yerleştirmeleriyle müdahale ederek değiştirmiştir/ dönüştürmüştür.

Öyle ki mekânsal olarak artık müze sanatsal bir tasarımın performans alanı olmuştur. Öyle ki, sarmal mekân içerisine giren doğal ışığın iç içe geçmesiyle farklı ve yeni bir mekân algısı oluşturulmuştur. Mekânsal açıdan iç ile dışın birlikteliğinden/geçirgenliğinden söz edilebilir. Böylesine bir tasarım içerisinde bedensel bir zarfa sahip izleyicileri de, algılayan canlı bir varlık mekânı olarak değerlendirmek mümkündür. Aynı mekân içerisinde sarmal farklı renklerde oluşturulabilen suni bir ışık atmosferinin içerisinde yukarıya doğru bakıldığında, gökyüzünün doğal renkleri ve gün ışığı ile farklı bir algılamaya/algılanmaya maruz kalacakları açıktır. Turrell'in önemli çalışmalarından bir diğeri ise, 1992 yılında İsrail/Jarusselam, Israel Museum'da, İç ve dış mekânın olanakları çerçevesinde gerçekleştirdiği "Space That Sees" [(Gören Uzay)] (Görsel-2) isimli çalışmasıdır. Bu çalışmayı;

"Alacakaranlık koşulları, gökyüzünün düz yüzeyinin derin maviden kadife siyahına neredeyse fark edilmeyecek şekilde dönmesiyle özellikle şaşırtıcı bir etki yaratırken, odanın kendisi giderek daha parlak hale gelir, böylece iç ve dış çatı açıklığında fiziksel birleşme bir katalizör haline gelir. Işığın gündüzden geceye geçişinde. Turrell, "installation/yerleştirmeyi" içeriden ürettiğimiz ışık ve dışarıdan gelen ışığın bir alegorisi: ışığın bir rüyadaki gibi ortaya çıktığı uzaya çıkışı" olarak gördü." (Turrell, 1992).

olarak yorumlamaktadır.

Görsel-2 Turrell J. "Space That Sees"[(Gören Uzay)], 1992

Mekân içerisine yerleştirilmiş renkli florasan aydınlatma unsurlarıyla birlikte tavanının kare olarak açıldığı bir terasa, (iç ile dışın, gece ile gündüzün birleşmesi ve etkileşimleri sonucu çevre ve atmosferik olgulara duyarlık düşüncesi kapsamında) bir sanatsal tasarım uygulaması[(installation/yerleştirme)] gerçekleştiriyor. Doğal ışık ile gökyüzünün değişen durumları altındaki kare tavanlı mekânda, ışığın etkisi artırmak için duvar ve diğer yüzeylerde çimento üzerine beyaz alçı /kireç taşı kullanılmıştır. Oluşturulmaya çalışılan etki zaman ve mekân içerisinde gün ışığının oluşturduğu ışık ve gölgenin sürekli olarak değişen halleri ile birlikte suni/yapay florasan ışıklarının bütünselliğinde, izleyicinin de işin içine dahil olmasıyla algıda/algılamada sonsuz olanaklara kapı açılmasıdır. Bu kapsamda nesnel(beden) ve nesnel olmayan(içsel) mekânların örüntüsünden oluşmuş, canlı ve düşünme yeteneği gelişmiş izleyici olarak özne/insan tarafından, farklı algılamaların, deneyimlemelerin ve sorgulamaların yapılması mümkün olabilecektir. Diğer taraftan Jean Claude ve Christo'nun tasarımlarıyla (dış mekânları, binaları, okyanus sahilindeki kilometrelerce kayalıkları, vadileri-tepeleri, gölleri, ağaçları, köprüleri özel olarak üretilmiş geri dönüşümlü plastik bazlı kumaşlar, halatlar kullanarak dikkat çektiği sanatsal düşünceleri) yirminci yüzyıldan günümüze değin önemini/etkisini sürdüren sanatçıların başında geldiğini söylemek mümkündür.

Jean Claude ve Christo özellikle sanatsal düşünce ve tasarımlarını galerilerin dışına taşıyarak geleneksel olan anlayışların dışına çıkmışlardır. Dahası tasarım uygulamalarının varlığı sergileme süreleriyle sınırlıdır. Nesnel gerçeklik dünyasında öznelmiş nesnelere (sanat eseri) olarak kalıcı varlıklarını sürdürmeyeceklerdir. Dolayısıyla değişen- dönüşen ekonomik, siyasi, toplumsal, kültürel ve çevresel sorunların düşünsel pratikleri çerçevesindeki sanatsal tasarım uygulamalarıyla kamusal alanlarda/mekânlarda izleyicilerin dikkatini çekmeye yönelik farklı düşünme ve algılama alanları oluşturmuştur. Bu bağlamda üzerinde tasarımların gerçekleştirildiği binalar, mekânlar, alanlar bilinçli seçimin sonucudur, raslantısallıktan söz edilemez. Genel olarak kilometrelerce uzunluktaki branda veya geri dönüşümlü plastik bazlı dokunmuş kumaşlar ve çelik ve plastik halatlarla sarılmış dört sanatsal tasarım ve proje uygulaması doğal/güneş/gün ışığı ve yapay/suni ışık altındaki gece ile gündüz arasındaki farklılıklardan, etkileşimlerden kaynaklı tasarım uygulamalarından Almanya/Berlin'de tüm (Reich) Senato Binasının geri dönüşümlü özel üretilmiş kumaşlarla paketlenmesi ve halatlarla sarılması "Wrapped Reichstag"[(Paketlenmiş/Sarılmış Reichstag)] (1971-75). Diğer taraftan Paris'in en eski köprülerinden Pont Neuf'un özel üretilmiş geri dönüşümlü özel üretilmiş kumaşlarla paketlenmesi ve halatlarla sarılması "The Pont Neuf Wrapped"[(Sarılmış Pont Neuf)] (1975-85), Avustralya'nın Güney Pasifik Okyanusu Sahil şeridinin bir bölümü, doksan iki bin metrekare kumaş ve yaklaşık elli altı kilometreye denk gelecek plastik bazlı halatlar kullanılarak paketlenmiş ve dikkat çekilmiş önemli bir tasarım olarak "Wrapped Coast/One Million Square Feet" [(Sarılmış Sahil/Bir milyon Metrekare)](1968-69).

Başka diğer bir projeleri ise; Amerika-Kaliforniya'da yaklaşık olarak beş metrenin üzerinde yüksekliği ve 40 kilometreye yakın bir mesafede/uzunlukta doğal vadi ve tepeler boyunca sonu sahile ulaşan, iki binin üzerinde

çelik direkler üzerine oturtulmuş, özel üretilmiş beyaz naylon kumaş ve çelik kablolar kullanılarak uygulaması gerçekleştirilmiş "Running Fence" (1972-76) [(Koşan Çit)].

Son projeleri ise 1961 yılında tasarladıkları ve 2021 yılında Christo'nun ölümünden sonra Fransa/Paris'de "Wrapped L'Arc de Triomphe"(Görsel-3) da on altı gün süresince kamusal alanda sergilenen ve izleyiciyle buluşan güneş/gün ışığı altında, geceleri ise suni ışık ile bütünleşen plastik bazlı polipropilen kumaşlarla dökümlü bir biçimde giydirilmiş ve kırmızı halatlarla bağlanmış/sarılmış kentin simgesi durumundaki [(Zafer Takı)]: Işık ve gölgenin, girintili-çukurlu yüzeyindeki açık ile koyunun zıtlığından oluşturulmak/verilmek istenen etkinin ağırlığınca izleyiciyi zaman ve dış mekândaki değişen olguları yeniden sorgulamaya/düşünmeye sevk ediyor(Görsel-4/5). Öyle ki, 1940 lı yılların başında işgal altında ki Fransa/Paris deki anıtsal [(Zafer Takı)] üzerinde/yüzeyinde heykeltıraş Rude'ün heykellerinin bulunduğu monumental/anıtsal kültür nesnesi yapı, Buck-Morsun "Görmenin Diyalektiği Walter Benjamin Ve Pasajları Projesi"nde, "9.36 Alman birliklerinin Paris'e girişi(1940)" (2010:355) isimli fotoğrafta görülebileceği üzere, önde atlı birliklerle [(Zafer Takı)]'ın içerisinden geçerek Paris'e giren Alman ordusu askerlerin, o zaman dilimi içerisindeki varlığını algılamak ve nedenselliğini sorgulamak/gözlemlemek mümkündür. Jean Claude ve Christo , "Wrapped L'Arc de Triomphe" [(Paketlenmiş Zafer Takı)] isimli 2021 yılında gerçekleştirilmiş olan farklılaşan zamanda fakat aynı dış mekân 'da geçmişe ve gerçekliklerine gönderme yapıldığını söylemek mümkündür. İzleyici/özne insanların bir araya geldiği dış mekânlar sosyal, toplumsal ve genele açıktır. Günümüz dünyasında paketlenmiş olan böylesine bir kentsel dokunun nesnel gerçeklik olguları, nesnel dünya' ya ait olmayan bir gerçeklik olarak değerlendirilebilecek olan ışık (güneş, gün ışığı, suni ışık kaynakları vs) ve gölgelerin altında oluşan, zihinleri alt-üst edebilecek geleneksel sanatsal dokunuşlardan farklı bir anıtsal yapıya büründürülmüştür.

Görsel-3 Christo ve J.Claude."Wrapped L'Arc de Triomphe"
[(Paketlenmiş Zafer Takı)], 1961-2021

Görsel-3.1 Detay

Görsel-3.2 Detay

Günümüz sanat dünyasında Japonya’da doğmuş ve doğduğu coğrafyanın gelenek-görenek ve kültürü ile yetişerek kimlik kazanmış olan ışık-gölge sanatçısı Kumi Yamashita, mekân içerisinde, irili-ufaklı tahta bloklar, geleneksel Japon süsleme /origami kâğıdı, dökme reçine levhalar, tahta bloklardan oluşturulmuş olan rakamlar, harfler ve geometrik formlar, kumaşlar, kâğıt levhalar, paslanmaz çelik levhalar, alüminyum gibi çeşitli ve günlük yaşamda kullanılabilen nesnelere oluşan ve duvar yüzeylerine yerleştirilen tasarım uygulamalarına, belirli açıdan ve tek bir kaynaktan suni ışık vermektedir. Dolayısıyla özverili, deneysel ve düşünsel yoğun çalışmanın sonucu duvar yüzeyine aralıklarla monte edilmiş çeşitli şekillerdeki nesnelere oluşturduğu gölgelerden, mekân içerisinde bütünsel bir tasarımın ortaya çıktığını gözlemlemek mümkündür.

Gölgenin açık-koyu ya da uzun-kısa oluşmasında ışık kaynağının şiddeti kadar yönü de önemli bir unsurdur. Işık kaynağının yönü ve açısı değiştiğinde gölgelerde yön ve biçim değişirler. Böylesine tasarımların gerçekleşmesinde ışık ön plandadır. Işığın yokluğunda mekân içerisinde duvar yüzeyine yerleştirilmiş/düzenlenmiş olan nesnelere gölgesinin oluşabilmesi için ışık kaynağına ihtiyaç vardır. Nesnelere varlıklar/gerçeklikler olmadan gölgenin oluşması da mümkün değildir. Ancak üzerine düşen ışığın altındaki nesnelere dünyasına ait varlıklar/gerçeklik olguları sayesinde gölgenin oluşması mümkündür.

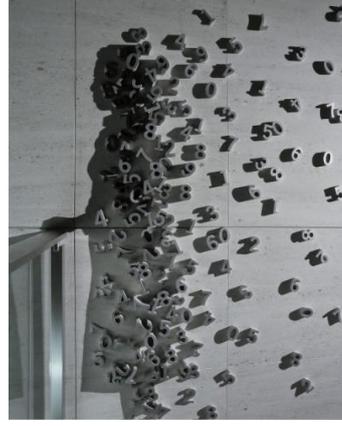
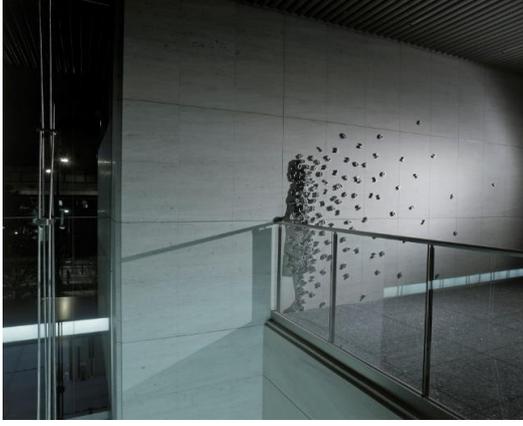
Yamashita’nın mekân içi tasarımlarında/yerleştirmelerinde, nesnelere gerçeklik ve olguların ötesinde bir yere sahip olan ışık ve gölgenin, ‘plastik bir değer’ olarak kullanıldığı söylenebilir. Dolayısıyla bu kapsamda birçok yerde önemli yerleştirmeler gerçekleştirdiği görülmektedir.

Çalışmaları paralelinde 2003 yılında” Japonya/Osaka, Namba Park Towers’da “City View” [(Şehrin Görünümü)] (Görsel-4),(Görsel-4.1Detay) isimli gerçekleştirilmiş olan uygulama çalışması; mekân içerisinde duvar yüzeyine yaklaşık 5 (beş) santimetre kalınlığında 2 (iki) metre uzunluğunda ve 5 (beş) metre genişliğinde alüminyum rakamların yerleştirilmesiyle ve tek ışık kaynağı kullanarak gölgeler bütünü den oluşturulmuş ayakta duran, sanki sağ eliyle tutuyormuşçasına kulenin balkonundan şehri izleyen bir kadın gölgesi/silueti, şeklinde biçimlenmiştir. Burada özne-insan/sanatçı tarafından mekân içerisinde kullanılan ışık ve yüzeyde oluşturulan gölge/siluet bir bilinç ürünüdür.

İnsan bedeni, görünür dış dünyanın gerçekliği, iç dünyası ise, görünmez olanın gerçekliğidir. Algılanan dünya öznedir ve duyular yoluyla kavranır. Denilebilir ki, özne/insan dünyayı yaşadığı deneyimlere göre farklı algılar. Öyle ki algılar yoluyla oluşan, özne-insana ait duyular ve düşünceler de nesnel dünyanın gerçeklik ve olgularından farklı olarak görünmez olan dünyaya aittir. Bu çerçevede Yamashita, belirlenmiş olunan iç mekânlara yönelik etkileşimde bulunarak ve mekânın olanakları ölçüsünde ışık ve gölge ile tasarımlar gerçekleştiren bir isimdir. Böylesine bir etkileşim Taşçıoğlu’nun da belirttiği üzere;

...iki türlü sonuçlanabilir: Birincisi var olan mekân ile etkileşime geçen insanın o mekânın getirdiği yaptırımlardan etkilenecek davranışlarının ve tutumunun belirginleşmesidir. İkincisi ise, kendi kültür, davranış ve alışkanlıklarının ışığında

bulunduğu mekânı değiştirmesi, yenilemesi ya da baştan kurmasıyla gerçekleşir. Birinci örnekte pasif olan insan, mekânın onu etkilemesine izin vermekte, ikincisine ise etkin olarak mekâna müdahale etmekte, mekânın ona izin verdiği oranda onu kendine uyumlandırmaya çalışmaktadır. (2020:46)

Görsel-4 Yamashita, K."City View"[(Şehrin Görünümü)], 2003

Görsel-4.1 Detay

Yamashita, 2014 yılında ise, Japonya/Tokyo'da bulunan "Otsuma Kadın Üniversitesinin belirlenmiş olunan mekân içerisine mekân ölçeği de göz ardı edilmeden gerçekleştirdiği "Building Blocks" [(Yapı Taşları)] (Görsel-5) isimli yerleştirmesinde; iki metre yüksekliğinde ve üç metre genişliğinde beyaza boyanmış duvar yüzeyine yerleştirilmiş geometrik ahşap rakamlardan oluşmuş nesnelere üzerine belirli bir açı ve tek kaynaktan yansıtılmış ışık yoluyla duvar yüzey üzerinde oluşan gölgeler ve böylesine gölgelerin bütünsel birlikteliği sonucu bir kadın portresi oluşturmuştur. Denilebilir ki özne/insan/sanatçı tarafından içselleştirilmiş olunan mekân öznelendirilmiştir. Böylesi mekânların her bir özne/ insanda farklı algısal-düşünsel etki bırakacağı açıktır. Zamanın ve mekânın ruhunu ve özelliklerini de göz önüne bulundurularak gerçekleştirilmiş, ışık ve gölgeden oluşan böylesine sanatsal bir tasarımın, mekânın algısını değiştirdiğini, kimliğine müdahale ettiğini ve farklı sanatsal-düşünsel mekân algısı oluşturduğunu/yarattığını söylemek mümkündür. Böylesine ışık-gölgeye dayalı mekânın bütünselliği içerisinde oluşturulan sanatsal tasarımda;

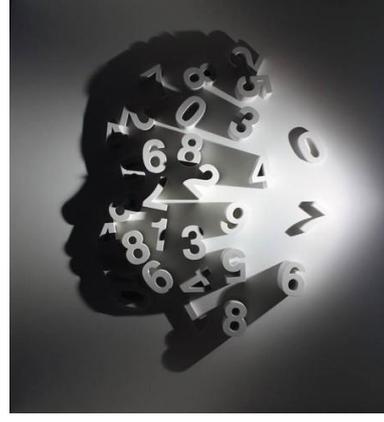
..onu alımlayan kişide bir düşünme ve anlamlandırma süreci başlatır. Bu süreçte sanatçının eseriyle malzeme ve biçimler kadar, onu alımlayan kişinin kendi ruhsallığından kattığı malzeme ve biçimlerde önemlidir. Bir anlamda bu iki kişinin ruhsallıkları sanat eserinin oluşturduğu alan üzerinde buluşup bir etkileşime girerler ve bunun sonucunda anlamlar oluşur. Yani analizdeki aktarım-karşı aktarım ilişkisi içinde tekrar anlamlar üretilmesi sürecinin bir benzeri yaşanır (Güngörmüş, 2022:29).

Farklı ruhsal/tinsel ve düşünme yapısına sahip her bir insanın/izleyicinin/öznenin/ mekân içerisindeki sanatsal bir olguyla karşılaşmaları/alımlamaları, etkileşimde bulunmaları, algılamaları ve değerlendirmelerinin farklı olacağı açıktır. Fakat böylesine ışık-gölge karşıtlıklarının bütünselliği içerisinde bir denge tasarımı olarak uygulamasının kolay olmadığı açıktır.

Görsel-5 Yamashita, K. "Building Blocks"

[(Yapı Taşları)], 2014

Görsel-6 Yamashita, K. "0-9",
2011

Değerlendirme ve Sonuç

"Cisim olan her şey gölge düşürür Işık için karanlık ne ise ego için gölge odur"

Robert Bly (Abrams ve Zweig, 2022:43)

Mekân içerisinde tasarlanmış, mekânın yüzeylerine bilinçli, deneysel bir biçimde eklenmiş nesnelere her birinin kendinde olan anlamı/algısı ve aynı zamanda sanatsal tasarımın bütünselliği içerisindeki konumları, ışık ve gölgelerin diyalektik ilişkisi içerisinde bir bütünlük oluştururlar. Denilebilir ki özne/insan/sanatçının tasarımlarını kurgulamak/gerçekleştirmek istediği mekân(iç), düşünsel olarak seçilmiş ve özeldir. Böylesine seçilmiş, ışık-gölge ve nesnelere dair mekân(iç) içerisindeki bilinçli kurgulamalar özne-insanın/sanatçının varoluşunun bir göstergesi olarak da içsel bir mekândır ve "...çok katmanlı iletişim kurmak amacıyla, mekan, mekandaki hareket ve bellek kavramlarını kullanarak eş zamanlı deneyimler yaratmayı amaçlar."(Lorenç, Skolnic, Berger, 2007:8) .Öyle ise, dış dünyaya ait tüm olgular ve gerçeklikleri (binalar, ağaçlar ve ötesi) mekân olarak değerlendirmek mümkündür. Bu kapsamda insan bedeni de görünür dış dünyaya aittir ve nesnel gerçekliğin bir mekân olgusu olarak değerlendirilebilir.

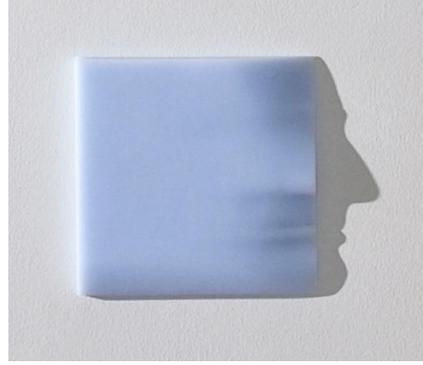
Yaratım/tasarım sürecinde, gölgenin; özne/insanın iç dünyasına karşılık gelebilecek, görünmez olana ait sınırlar içerisinde değerlendirilmesi mümkündür. Genel olarak yine aynı çerçevede değerlendirilebilecek olan Yamashita'nın mekân içerisinde 2011 yılında "Le Meridien Shenyang", Çin'de mekân içerisinde düz bir beyaz duvar yüzeyi üzerinde gerçekleştirdiği "0-9" isimli uygulama bulunmaktadır. Bu çalışması 183 santimetre yükseklikte ve 183 santimetre genişliğinde olan tek ışık kaynağı, sıfırdan dokuza kadar 10 santimetrelik ahşap rakamlardan(duvar yüzeyindeki her biri çıkıntı olarak yaklaşık 2.5 D olarak değerlendirilebilir) ve belirli bir açı ile üzerlerine düşürülen ışık yoluyla oluşturulmuş gölgeler(açık-koyu, uzun-kısa) ve bu gölgelerin bütünlüğünden oluşan bir genç kızın gölge portresi (Görsel-6); özne insan/sanatçının dış dünyada yaşanan deneyimler, duygusal-düşünsel sorgulamalar sonucu oluşan iç dünyasının, mekân içerisindeki sessizliğinin sesi/yansıması olarak değerlendirilebilir.

Diğer yandan 2009 yılı içerisinde Santa Fe/USA, 'New Mexico Tarih Müzesi', içerisine "Fragments" isimli 270 santimetre yükseklik, 400 santimetre genişlik ve 2 santimetrelik alan kaplayan tasarım uygulaması, yaklaşık olarak kırk adet [(farklı renklerde)] dökme reçine levhaların üzerinde bilinçli girinti ve çıkıntılar yapılarak beyaz zeminli duvar yüzeyi üzerine monte edilmesiyle oluşturulmuştur. Suni tek ışık kaynağından belirli bir açıdan verilen ışık ile elips biçiminde (yaşanılan dünyaya gönderme yapıyor muşçasına) renk cümbüşü içerisinde düzenlenmiş fakat yaklaşıncı her birinin duvar yüzeyinde oluşturduğu gölgeler farklı birer insan yüzünün silüetini oluşturmuştur. Reçine levhalar her ne kadar renkli olsalar da üzerlerine yansıtıldıkları suni ışığın sayesinde oluşturdukları gölgeler/silüetler kendi renklerinin yansıması değildir. Silüetlerin hepsi farklı olsalar da gölgenin açık-koyu ilişkisi içerisinde tek tiptir. Yamashita'nın iç mekâna yönelik suni ışık kaynağı kullanarak gerçekleştirmiş olduğu sanatsal tasarımlar, aslında kendi benliğinin, görünmez olan iç dünyasının/psikolojik

ruhsan-tinsel dünyasının gölgeleri olduğunu söylemek mümkündür. Gölgesiyle/, içsel gerçekliğiyle olumlu bir biçimde yüzleşerek ve onu sahiplenmektedir. Böylece tüm nesnel olan ve olmayan evreni/dünyayı kendi kimliği ve yaşam deneyim içerisinde sorgular ve yeniden tasarlar.

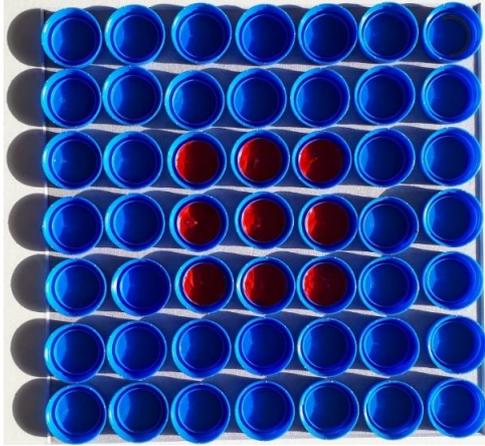

Görsel-7 Yamashati, K "Fragments" 2009

Görsel-7.1 Detay

Yine aynı çerçevede farklı bakış açıları ve uygulamaları kapsamında Küçüktepepınar tarafından 2021 yılında, güneş ışığından yararlanarak (günlük farklı zaman dilimleri içerisindeki) özellikle dış mekân etkileri göz önüne alınarak gerçekleştirilmiş; her biri dört santimetre çapında, yaklaşık olarak bir buçuk santimetre kalınlığında mavi renkli yuvarlak atık plastik şişe kapakları, bazı kapakların içerisine kırmızı ve beyaz renkte su bazlı boya kullanılarak deneysel kapsamda yer ve duvar yüzeyinde gerçekleştirilmiş olunan [(Pet-Light & Dark-1)](Görsel-10)[(Pet-Light & Dark-10)](Görsel-11) isimli ışık-gölgeye, renge dair deneyim farkındalıkların günümüz dünyasına ait sorgulamaları neticesinde iç dünyanın gerçekliklerinin, dış dünyaya sanatsal yansımaları olduğunu söylemek mümkündür.

Görsel-10 Küçüktepepınar, C.
Light&Dark-1", 2021

Görsel-11 Küçüktepepınar, C.
Light&Dark-10", 2021

Algılanan günümüz dünyasında sanatçının iç dünyanın gerçeklikleri yoluyla, kültür nesnesi plastik atık şişe kapakları, ışık ve gölgeler yoluyla oluşturulmuş çalışmanın; doğaya, dış dünyaya, çevreye ve tüm canlı ve cansız varlıklara/kaynaklara (okyanuslar, denizler, göller toprak vb.) verdiği zararlara karşı bilinç ve farkındalık oluşturmaya yönelik bir çabanın, sorgulamaların ürünü olduğunu belirtmek mümkündür. Aynı zamanda bir metafor olarak da kullanılabilen modern dünyanın seri üretim nesnesi plastik atık kapakların, doğasını ve doğallığını yitirmiş iç içe geçmiş yaşamın ve insanların tekdüzeliğine vurgu yaptığı da söylenebilir. Nesnelere üzerine düşen gölgeler, kimi yerde açık, kimi yerde koyu tonlarda görünebilmesine karşın kapaklar arası boşlukta oluşan gölgeler sanki kapağın renginin yani mavinin yansımasıymış gibi algılandığı sonucunu doğurabilir. Fakat bunun göz yanılmasıyla başka bir şey olmadığı genel olarak söylenebilir. Güneş ışığı sayesinde oluşan böylesine açık ve koyu siyah gölgeler, bir renk değil, ışığın ulaşamadığı yerlerdir. İçerisi kırmızı ve beyaz renklere

boyanmış plastik pet şişe kapaklarının üzerlerine düşen gölgelerin rengi bozmadığı söylenebilse de farklı bir renk algısı oluşturduğu gözlemlenebilir. Nihayetinde güneşin/ışığın sayesinde böylesine farklı bakış açısı ve çeşitlilikte gerçekleştirilen çalışma, tasarım ve uygulamalar, çağına tanıklık eden farkındalık sahibi özne insanın yaşam süresi içerisindeki görmeye odaklı, umut yolculuğu ve serüvenidir. Yaşamda, var olmanın ve varolma'nın özüne kaynaklık eden güneş; bilimsel/sanatsal bilgi ve birikimlerin, zaman/tarihsel süreç içerisindeki onca araştırmaların, resimden heykele, müzikten edebiyata, felsefeye değince, yaşam ışığıdır. Diğer taraftan güneşin, suni ve doğal ışığın, serüvenine kaynaklık ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla Güneş, (Ekmekçi, 1990)'da belirtildiği üzere Türkçe çevirisini ilk olarak Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun yaptığı, Alman ozan Casar Fleischlen'in "Güneşin Olsun Gönünde" isimli şiirinde olduğu üzere [umuttur];

Güneşin olsun gönlünde / Kar bile yağsa ya da fırtına olsa / Gök bulutlarla ve dünya kavgayla dolsa / Güneşin olsun gönlünde / O zaman gelsin ne gelirse / Doldurur ışıklarla en karanlık gününü.
Bir şarkın olsun dudaklarında / Sevinçli nağmelerle / Seni günlük tasalar bunalıma boğsa bile / Bir şarkın olsun dudaklarında / O zaman gelsin ne gelirse / Yardım eder savuşturmayla en yalnız gününü.
Başkaları için de bir diyeceğin olsun / Tasada ve bunalımda / Ve kendi ruhunu şenlendirecek her şeyi / Söyle onlara da / Bir şarkın olsun dudaklarında. Yitirme sakın yürekliliğini / Güneşin olsun önlünde / Ve her şey iyi olacak.

Öyle ki güneş ve ışık yoluyla metaforik/mecazi olarak, özne/insan olana ait iç dünyanın mekanına vurgu yapılmaktadır. Gönül nesnel olarak kalp değildir. [(Gönül'ü)], yaratıcı özne insanın görünmez olan tinsel/ruhsal/psikolojik iç dünyasının sonsuzluğu/sınırsızlığı içerisinde bir metafor olarak gölge'nin karşılığı olarak değerlendirilebilir. Yaratıcı bir özne olarak insanın bedeni, dış dünyaya/doğaya ait nesnel gerçekliğin bir parçası ise, İnsan bedeni içerisindeki "gönül" denilen olgu ise, iç dünyanın öznel mekânını oluşturmaktadır. Güneş /ışık ve gölge arasındaki diyalektik çift yönlü ilişki, insan "bedeni" ile iç dünyasına ait "gönül" mekânı içinde söylenebilir. Algı organlarından gözden bahsedilebildiği ölçüde gönül gözünden de söz edilebilir. Gönül olgusu sezgisel olmasının yanı sıra, duyuşsal/duygusal, yaratıcı -düşünsel Özne/özel bir içsel alan ve umut ışığıdır. Metaforik olarak gönül'ün güneşi ve ışığı umuttur. Özü itibarıyla güneşin olmadığı yerde ışıktan, ışığın olmadığı yerde de gölgeden umuttan bahsetmek mümkün görünmüyor. İnam'ın (2023) da belirttiği üzere,[umut]: "Bir yaşam enerjisi, öğrenmeye, anlamaya, yaratmaya, zorlukları yenmeye, yaşamı ve kendimizi dönüştürmeye yönelik bir yaşam gücüdür. Bilinçli bir güçtür."

Dipnotlar:

¹ Işık, serbest kalmış ve foton tanecikleri olarak, saniyede 300.000 km hızla yayılan enerjidir. Pek çok farklı dalga boyu ve frekans içeren bileşimdir. Beyaz diye algılayıp, kavramlaştırdığımız ışık enerjisi, renk dediğimiz birçok frekansın girişimidir. İnsan gözü, 380 nm (nanometre – insanın bildiği en küçük ölçü) ile 760 nanometre arasındaki frekansları görür. Ama saniyede 300.000 km hızla hareket eden foton denizinde göz, farklı frekansları ayırt edip, algılayamaz. Frekanslar ayrıştığı zaman, göz renk algısına ilişkin duyumsama yapabilir. Gültekin, (2013).

Kaynaklar

- 1- Buck-Mors, S. Görmenin Dialektiği Walter Benjamin ve Pasajlar Projesi. İstanbul: (İlk Basım). Metis Yayınları, 2010.
- 2- Fitöz, İ. Mekân Tasarımında Belirleyici Bir Etken Olarak Yapay Işık İçin Aydınlatma Tasarımı Modeli, Doktora Tezi, İstanbul: MSÜ, 2002.
- 3- Gombrich. E.H. Gölge Düşen Gölgenin Batı Sanatında Tasviri. İstanbul: (Birinci Basım), (Çev. Merve Yalçın) Everest yayınları, 2020.
- 4- Güngörmüş, N.E. Sanatçının Kendine Yolculuğu Sanat ve Edebiyat Üzerine Psikanalitik Denemeler. İstanbul:(İkinci Basım). Metis Yayınları, 2022.
- 5- Lorenc,j. Skolnick,L. Berger,C. What is Exhibition Design?,Mies: Roto Vision, 2007.
- 6- Platon, 'Devlet' Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.İstanbul: XLVIII.Basım Çev.Sebahattin Eyüboğlu-M.Ali Cımcöz Mart, 2022.
- 7- Serway R.A, Beichner Robert. J, Fen ve Mühendislik için Fizik-2 (Elektrik ve Manyetizma-Işık ve Optik). Ankara: 5.Edt . (Çev. Ed. Prof. Dr. Kemal Çolakoğlu). Palme Yayıncılık. 2011.
- 8- Şahiner R. Sanatta Postmodern Kırılmalar (2.Baskı). İstanbul: Ütopya Yayınevi. 2013
- 9- Topdemir H.G, Işığın Öyküsü Mitolojiden Kuantum Elektrodinamiğine Işık Kuramlarının Tarihsel Gelişimi. Ankara: 4.Baskı, Tübitak popüler Bilim Kitapları, 2019.
- 10- Zweig C. ve Abrams J.(Ed). Gölgeyle Buluşma İnsan Doğasındaki Karanlık Yüzün Gizli Gücü .(Çev.Ö.Ertana).(1.Baskı).İstanbul: Timaş Yayınları.(Orijinal yayın tarihi, !991) 2022.

İnternet Kaynakları:

- 11- Fizik/Özel-Görelilik <https://astronomi.itu.edu.tr/fizik/ozel-gorelilik/24.01.2023>
- 12- Renk <https://tr.wikipedia.org/wiki/Renk#/10.04.2023>.
- 13- Ahmet İnam-"Küre" <https://users.metu.edu.tr/phil/ahmet-inam/kure.htm> 23.04.2023
- 14- Özlem Yalım-"Işığı Manipule Eden Adam" <https://xxi.com.tr/i/james-turrell-isigi-manupile-eden-adam> , 6.04.2023 .
- 15- <https://gazetecimustafaekmekci.com/yazilar/cumhuriyet/tanillinin-gulaya-mektubu-2-gunesin-olsun-gonlunde> 13.04.2023

Görsel İnternet Kaynakları:

- Görsel-1 J.Turrell-"Space that see" <https://www.wikiart.org/en/james-turrell/space-that-sees-1992> 13.04.2023
- Görsel-2 Eser Gültekin <https://esergultekin.wordpress.com/author/esergultekin/page/2/> ,13.04.2023.
- Görsel-3<https://archive.pinupmagazine.org/articles/last-triumph-arc-christo-jeanne-claude-paris#9> 15.04.2023.
- Görsel-3.1Christo-J.Claude<https://archive.pinupmagazine.org/articles/last-triumph-arc-christo-jeanne-claude-paris#9> 15.04.2023 .
- Görsel-3.2 <https://escaledenuit.com/les-photos-de-nuit-de-larc-de-triomphe-emballe-par-risto/> 16.04.2023.
- Görsel-4 Kumi Yamashita "Light-Shadow" <http://kumiyamashita.com/light-shadow> 3.04.2023
- Görsel-4.1K.Yamashita"Light-Shadow" <http://kumiyamashita.com/light-shadow> , 3.04.2023.
- Görsel-5 K.Yamashita "Light-Shadow" <http://kumiyamashita.com/light-shadow> ,3.04.2023.
- Görsel-6 K.Yamashita <http://kumiyamashita.com/light-shadow> ,20.04.2023.
- Görsel-7 K. Yamashita"Light-Shadow" <http://kumiyamashita.com/light-shadow> 20.04.2923
- Görsel-7.1K.Yamashita "Creates Shadows of Faces <https://settingmind.com/artist-kumi-yamashita-creates-shadows-of-faces-with-ingenuous-simplicity/> 20.04.2023
- Görsel-8 C. Küçüktepepinar "Eserler-72a" <https://exhibitionsnergipag.wixsite.com/cankucuktepepinar/eserler?pgid=ko15dk6i-a5b9c980-f165-47fa-9d93-5167c9d1b72a> 20.04.2023.
- Görsel-9 C. Küçüktepepinar "Eserler-d82" <https://exhibitionsnergipag.wixsite.com/cankucuktepepinar/eserler?pgid=ko15dk6i-8091e9f9-92a8-46e5-9f62-413e3a6b5d32> 20.04.2023.

SUBJECTIVIZED OBJECTS AND BEYOND IN CONTEMPORARY ART ON LIGHT AND SHADOW WITHIN THE SCOPE OF THE ADVENTURE

Can KÜÇÜKTEPEPINAR

ABSTRACT

The diffusion, reflection and refraction of light have been examined in a scientific-artistic theoretical and practical manner within the human adventure with its historical dimension. The inner and intellectual realities of the subject human/artist's vital experiences through sensible perceptions, and as a result, the pioneering artistic works created about light and shadow, from the twentieth century to today's world, have been subjectively evaluated within the scope of the phenomenon of interior and exterior space. At the same time, it has been tried to clarify the formation of an artistic work on light and shadow in the characteristics of individual consciousness by examining its spiritual, sensory-emotional, social, cultural and sociological aspects, and metaphorical analyzes and evaluations have also been made regarding the phenomenon of light and shadow in the realities of the inner world of the subject human being, which can also be considered as a spatial structure. So, it can be said that within the scope of objective reality and phenomena, it is clear that there cannot be shadow without sunlight/light, moreover, there cannot be colors related to the subject human life, and there cannot be scientific and artistic research and developments. In this article, within the scope of different perspectives, it has been tried to clarify the importance of sunlight, which can also be said to be the source of life, what other light sources and shadow are and their formation.

Keywords: Sun, Light, Shadow, Art, Space, Perception, Metaphor